

SMJERNICE O NEKAŽNJAVANJU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA ZA POLICIJSKE SLUŽBENIKE, DRŽAVNE TUŽIOCE I SUDIJE

SMJERNICE O
NEKAŽNJAVANJU ŽRTAVA
TRGOVINE LJUDIMA ZA
POLICIJSKE SLUŽBENIKE,
DRŽAVNE TUŽIOCE I SUDIJE

Opšta načela nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima

1. Ustav Crne Gore¹ u članu 9 predviđa da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.
2. Potvrđivanjem Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Crna Gora je 2008. godine preuzela obavezu da, u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, predvidi ***mogućnost da se žrtvama trgovine ljudima ne izriču kazne za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one na to bile prisiljene*** (čl. 26 Konvencije Savjeta Evrope).
3. Policijski/e službenici/ce, državni tužioci/teljke i sudije su dužni da postupaju sa naročitom hitnošću u cilju blagovremene identifikacije žrtve u slučajevima kada postoji osnovana sumnja da je osoba žrtva trgovine ljudima, a radi zaštite ljudskih prava žrtava i sprečavanja sekundarne viktimizacije. Dostojanstvo i ljudska prava žrtava moraju se poštovati u svakom trenutku.
4. Predmeti trgovine ljudima imaju prioritet u radu sudova. Krivični postupak se mora voditi bez odlaganja i u razumnom roku. Svaki svjedok i žrtva trgovine ljudima imaju pravo na fizičku i drugu zaštitu tokom trajanja krivičnog postupka, koja se ostvaruje u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o zaštiti svjedoka. Djeca imaju pravo na posebne mjere zaštite vodeći se potrebom za obezbjeđenjem njihovog najboljeg interesa.
5. Princip nekažnjavanja je u direktnoj vezi sa obavezom države da identifikuje žrtve trgovine ljudima, da ih zaštiti i pruži im pomoć, kao i sa obavezom da se slučajevi trgovine ljudima efikasno istraže u cilju otkrivanja izvršilaca i njihovog krivičnog gonjenja.
6. Država ima obavezu da obezbijedi da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške, kao i o pravima koja im pripadaju po zakonu. Žrtve treba uputiti na Službe za podršku koje su osnovane pri svim crnogorskim sudovima i koje pružaju specijalnu pomoć žrtvama trgovine ljudima, kao i na Informator za žrtve/ svjedoke trgovine

---

¹“Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 i br. 038/13

ljudima, koji sadrži detaljan prikaz usluga koje stoje na raspolaganju žrtvama, prikaz mjera zaštite, kao i njihovih prava i obaveza tokom krivičnog postupka.

7. Posebnu pažnju treba obratiti na ohrabrivanje žrtava da učestvuju u svojstvu svjedoka/inje u krivičnom postupku protiv učinilaca, pružajući im neophodnu podršku i sigurnost. Ukoliko je žrtva strani državljanin posebna pažnja će se posvetiti podršci i pomoći oko organizacije njenog dolaska za učešće u krivičnom postupku, posebno u slučajevima dužeg trajanja postupka.

8. Princip nekažnjavanja podrazumijeva da se protiv žrtve trgovine ljudima ne pokreće krivični/prekršajni postupak ukoliko se utvrdi uzročno – posljedična veza između (potencijalne) žrtve i učinjenog krivičnog djela, ili da se u slučaju pokretanja u što ranijoj fazi isti obustavi, odnosno ukoliko se postupak vodi pred sudom – da se okonča u što je moguće kraćem roku i to na način koji će za rezultat imati nekažnjavanje žrtve.

9. Princip nekažnjavanja treba se primijeniti i u slučajevima u kojima izvršilac/teljka krivičnog djela trgovine ljudima nije identifikovan/a, ili u slučajevima kada je došlo do obustavljanja postupka ili je krivični postupak okončan oslobađajućom presudom.

10. Princip nekažnjavanja, i pored nepostojanja izričite odredbe o nekažnjavanju, je pritupan u nacionalnom zakonodavstvu i kroz odredbu čl. 444. Krivičnog zakonika², jer je kao oblik eksploatacije kod krivičnog djela trgovine ljudima definisana i eksploatacija radi vršenja kriminalne djelatnosti. Žrtva se ne može krivično goniti zbog krivičnog djela počinjenog dok je osoba bila žrtva trgovine ljudima i /ili krivičnog djela koje je rezultat krivičnog djela trgovine ljudima. Ovo je najjednostavniji osnov za primjenu principa nekažnjavanja žrtve i u direktnoj je zavisnosti od rane identifikacije žrtve trgovine ljudima.

11. Primjena principa nekažnjavanja žrtava, u praksi podrazumijeva i određivanje značenja standarda „u onoj mjeri u kojoj su one bile prisiljene na to“, u smislu čl. 26. Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

---

² Službeni list Crne Gore br. 044/17

Identifikacija

12. Uspostavljanje efikasnih mehanizama za identifikaciju žrtava je od ključnog značaja za primjenu principa nekažnjavanja u praksi.

Identifikacija žrtava od strane policijskih službenika/ca i/ili organizacija civilnog društva, odnosno institucija sistema socijalne zaštite, mora biti praćena operativnim postupanjem usmjerenim na prikupljanje dokaza o postojanju krivičnog djela trgovine ljudima, o identitetu žrtava, načinima njihove eksploatacije, mehanizmima pokoravanja i kontrole i drugim relevantnim pitanjima. Cilj je da se obezbijedi poštovanje prava žrtava i utvrde okolnosti, situacije i stanja u kome su se žrtve nalazile, a potom i iznađu osnovi za primjenu principa njihovog nekažnjavanja.

Od velikog je značaja da policijski/e službenici/e i državni tužioc/i/teljke obrate pažnju na opšte indikatore za rano prepoznavanje žrtava trgovine ljudima, kao i na prava koja se žrtvama garantuju. Okolnosti koje mogu biti signal da je osumnjičeni/a za izvršenje nekog krivičnog djela moguća žrtva trgovine ljudima mogu biti različite i ogledati se u sljedećem: izgleda iscrpljeno, neuhranjeno, nema lična dokumenta, novac, novčanik i druge uobičajene stvari, nema nikakvih dodirnih tačaka sa osobama sa kojima je učestvovala u istoj kriminalnoj aktivnosti, nisu vidljivi efekti izvršenih djela u vidu materijalne korisiti, ima višestruke modrice na tijelu i druge povrede, odnosno ožiljke, istog ili različitog porijekla i na različitim mjestima na tijelu, nervozna je, napeta, izgleda uplašeno, pokazuje strah i anksioznost, nesigurna je, dezorijentisana, zbunjena, paranoično se ponaša, stalno se osvrće (kao da provjerava da li je/ga neko posmatra), ima napade panike i straha, ljuti se bez povoda, pokazuje težnju ka fizičkoj distanci, ne dozvoljava da joj bilo ko priđe, da je dodirne, kao da ne razumije u potpunosti situaciju u kojoj se nalazi, ravnodušna je ili bez vidljivog razloga opravdava druge osobe, želi da izbjegne, ili što prije završi kontakt sa policijom, plaši se da govori, govori kao da provjerava da li je neko prisluškuje, pokazuje neverbalne znake traženja pomoći (želi da kaže nešto, a ne smije), uopšte ne odgovora na pitanja o krivičnom djelu i svojoj ličnoj situaciji ili odgovore daje nakon dužih pauza nesigurno i nepovezano, ne zna da odgovori na potpitanja u vezi sa nečim što je ispričala, ponaša se kao da je dobila instrukcije od nekoga, ostavlja utisak da iznosi napamet naučeno, i sl. Treba napomenuti da pretpostavljene žrtve trgovine ljudima zbog kriminalnih aktivnosti imaju tendenciju da odbiju

ponude za pomoć kada ponude potiču od policijskih službenika (naročito tokom prvog intervjua kada odnos povjerenja još nije izgrađen) ili kada je ponuda iznijeta u prisustvu drugih osoba i povjerljivost nije zagarantovana.

Ukoliko nakon pokretanja krivičnog postupka postane očigledno da je predmetno djelo učinjeno u toku procesa trgovine ljudima ili da je posljedica istoga, krivični postupak će se obustaviti ili će se okončati donošenjem oslobađajuće presude.

Krivična djela putem kojih se žrtve najčešće eksploatišu u međunarodnoj praksi su krivična djela protiv imovine (krađe, razbojništva, prevare i dr.), neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, posredovanje u vršenju prostitucije. Takođe nije isključena mogućnost da se žrtva eksploatiše i kroz izvršenje različitih oblika drugih krivičnih djela (npr. razni oblici falsifikovanja), odnosno kroz izvršenje prekršaja (prosjačenje, krađa) i drugo.

Neophodno je da policijski/e službenici/e posebnu pažnju posvete da izvršioci/teljke prekršaja prostitucije i prosjačenja (članovi 27 i 30 Zakona o javnom redu i miru³) osumnjičeni za proizvodnju i stavljanje u promet droga ili drugih ilegalnih supstanci, kao i djeca ili adolescenati koji se bave džeparenjem ili sličnim lakšim prekršajima mogu biti žrtve trgovine ljudima, te se sve dalje radnje policije moraju usmjeravati u cilju eventualnog utvrđivanja postojanja elemenata krivičnog djela trgovine ljudima.

13. Posebna pažnja je potrebna i kod istraga za krivična djela posredovanje u vršenju prostitucije iz Člana 210. Krivičnog zakonika, posebno stav 3., zbog činjenice da je u kasnijim fazama postupka moguća prekvalifikacija u krivično djelo trgovina ljudima, kao i da je došlo do seksualne eksploatacije.

Prilikom tumačenja ove odrednice, treba imati u vidu definiciju trgovine ljudima i u njoj propisane načine „negativnih uticaja na autonomiju volje žrtve“ - ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, te shodno navedenom treba šire tumačiti opšta pravila o prinudi, odnosno prisili.

Državni tužilac/teljka i sudija, kao osnov za primjenu principa nekažnjavanja može koristiti nalaz i mišljenje vještaka/kinje odgovarajuće

³ Službeni list Crne Gore, br.064/11

struke (neuropsihijatra/ice, psihijatra/ice, kliničkog psihologa/škinje, psihoterapeuta/kinje, specijalnog pedagoga/škinje, socijalnog radnika/ce i drugog stručnjaka/inje).

S tim u vezi treba imati na umu i značaj naredbe kojom se vještačenje inicira (treba da sadrži jasno definisan obim i zadatke vještačenja, tj. pitanja o tome u kojoj je mjeri način izvršenja i situacija žrtve uticala na njenu slobodu volje, odnosno na postojanje i trajanje straha, ugroženosti, tj. svojevrsne prisile).

Osnovni cilj vještačenja bi bio da se procijeni veza između situacije trgovine ljudima i niza posljedica po žrtvu, posebno na planu stepena slobode žrtve da upravlja svojim postupcima u datoj situaciji. Mišljenje vještaka/inja je u ovakvim slučajevima od velike važnosti jer ukazuje na direktnu vezu između faktičkog i psihološkog zarobljavanja žrtve trgovine ljudima (forma, dinamika, intezitet, kontekst nasilja) i specifičnih posljedica koje se primjećuju kod žrtve na planu emocija, spoznaje, volje i ponašanja.

Specifičnije vještačenje treba da obuhvati:

a) procjenu u kojoj mjeri je konkretan kontekst nasilja – trgovina ljudima, zloupotreba moći i kontrole kao mehanizama nasilja nad žrtvom, uticao da žrtva dođe u situaciju „smanjenja autonomije volje“ (subjektivnu procjenu slobode žrtve da upravlja svojim postupcima i stepen straha i rasuđivanje i ponašanje žrtve u stresnim i traumatičnim situacijama):

a) procjenu u kojoj mjeri je konkretna situacija trgovine ljudima- nasilja, zloupotreba moći i kontrole kao mehanizama nasilja nad žrtvom, uticala da žrtva dođe u situaciju „smanjenja autonomije volje“ (procjenu slobode žrtve da upravlja svojim postupcima i stepen straha i rasuđivanje i ponašanje žrtve u stresnim i traumatičnim situacijama):

a1) Da li je pozicija žrtve (trajanje nasilja, stepen psihološke i egzistencijalne zavisnosti, prijetnje po život ili život bliskih osoba itd.) mogla da utiče i da li jeste uticala, trajno ili privremeno (u trenutku izvršenja djela), na sposobnost žrtve da shvati svoje postupke i proizvedene posljedice, odnosno na procjenu realnosti, ili drugačije rečeno, da li je pozicija žrtve u aktu nasilja kod trgovne ljudima proizvela trajna ili privremena psihička stanja koja utiču na tu sposobnost.

a2) Da li je konkretan kontekst trgovine ljudima (zloupotreba moći, rizik po svoj i/ili život bliskih osoba i slično) uticao na mogućnost žrtve da upravlja svojim postupcima, odnosno da li je postojala i u kojoj mjeri (prije svega) unutrašnja i/ili spoljna prinuda, koja je dovela do nemogućnosti žrtve da upravlja svojim postupcima.

b) Procjenu dodatnog faktora zloupotrebe odnosa zavisnosti – procjena postojanja bliske emocionalne veze između trgovaca ljudima i žrtve (partner/ka, roditelji, rođaci/ke) i značaja njihovog autoriteta koji kod žrtve prouzrokuju osjećanje straha, krivice, “duga”, lojalnosti i slično, čime bitno smanjuju njenu autonomiju volje;

c) procjenu sveukupnog psihofizičkog stanja žrtve (totalitet simptoma) koje je isključiva posljedica nasilja pri trgovini ljudima koje je pretrpjela.

Zakonodavni okvir

14. Prema postojećem zakonskom okviru, primjena principa nekažnjavanja moguća je u nacionalnom zakonodavstvu, kroz sljedeće institute materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva:

Krajnja nužda (čl. 11. Krivičnog zakonika i čl. 14. Zakona o prekršajima) – Krajnja nužda postoji kad je djelo učinjeno radi toga da učinilac/teljka otkloni od svog dobra ili dobra drugoga istovremeno ili neposredno predstojeću neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, a pri tom učinjeno zlo nije veće od zla koje je prijetilo. Opasnost može prijetiti svakom dobru, pa se pored opasnosti po život i tijelo, može odnositi i na slobodu i zdravlje žrtve i njoj bliskih lica. Istovremenost opasnosti se može tumačiti tako da se odnosi ne samo na istovremenu i neposrednu opasnost, već i na takvu opasnost koja je rezultat vjerovatnoće, odnosno vjerovanja žrtve da će sigurno doći do povrede žrtve ili njoj bliskog lica. Pomenuta okolnost se kod žrtava trgovine ljudima može utvrditi pravilnom i iscrpnom analizom položaja i situacije žrtve, odnosno korišćenog stepena sile, prijetnje i drugih načina primjene radnji izvršenja, i to ne samo prema žrtvi već i prema njoj bliskom licu. Tužilac/teljka ili sudija moraju u svakom konkretnom slučaju procijeniti da li se opasnost mogla otkloniti na drugi način, kao i da li je učinjeno zlo manje od zla koje je prijetilo. U cilju utvrđivanja navedenih okolnosti mogu se izvršiti i neophodna vještačenja (medicinska, psihološka, psihijatrijska i dr.) radi utvrđivanja stanja u kojem se žrtva nalazila u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

Nužna odbrana (čl.10 Krivičnog zakonika i čl. 14 Zakona o prekršajima) takođe predstavlja opšti osnov za isključenje postojanja krivičnog djela, zbog činjenice da podrazumijeva postojanje istovremenog ili neposrednog predstojećeg protivpravnog napada, prirode djela trgovine ljudima i okolnosti koje ga najčešće prate.

Sila i prijetnja (čl. 12. Krivičnog zakonika i čl. 14 Zakona o prekršajima) – Prilikom odlučivanja o krivičnom gonjenju za krivično djelo koje je učinila žrtva trgovine ljudima, u svakom konkretnom slučaju neophodno je utvrditi uzročno – posljedičnu vezu između izvršenja djela i činjenice da je određeno lice žrtva, kao i uticaj nekog od načina izvršenja krivičnog djela trgovina ljudima na autonomiju volje kod žrtve.

Apsolutna (neodoljiva) sila isključuje mogućnost donošenja odluke, u kom slučaju krivično djelo ne postoji, jer nema voljne radnje.

Kompulzivna sila, koja u nekim slučajevima može imati elemente prijetnje, utiče na slobodu odlučivanja lica prema kome je preduzeta i u zavisnosti od konkretnih okolnosti, može predstavljati osnov koji isključuje postojanje krivice, kao elementa opšteg pojma krivičnog djela.

Princip nekažnjavanja, kada je u pitanju apsolutna i kompulzivna sila ili prijetnja, uvijek treba tumačiti u vezi sa načinima izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima propisanim u čl. 444. Krivičnog zakonika, posebno u vezi sa prinudom. Lica koja su žrtve trgovine ljudima djeluju bez stvarne autonomije volje (nemaju slobodu volje ili je ta sloboda ograničena zbog metoda koje primenjuju trgovci ljudima), djeluju pod prinudom kojom se isključuje ili ograničava sloboda odlučivanja, iz čega proizilazi da nisu odgovorna za učinjena djela - nedostaje krivica kao element opšteg pojma krivičnog djela.

Neuračunljivost (čl. 14. Krivičnog zakonika) – U slučaju da je žrtva izvršila krivično djelo/prekršaj u stanju neuračunljivosti, nedostaje krivica kao element opšteg pojma krivičnog djela, tj. takvo lice nije odgovorno za prekršaj.

15. Maloljetna lica žrtve trgovine ljudima predstavljaju naročito ranjivu kategoriju i neophodno im je osigurati posebnu zaštitu. Ukoliko se utvrdi da su žrtve maloljetna lica, treba postupati u skladu sa Zakonom o postupanju prema maloljeticima u krivičnom postupku. Kada su žrtve djeca, tj. lica ispod

18 godina starosti, nije potrebno dokazivati silu, prijetnju ili neki drugi način izvršenja, u smislu člana 444, stav 2 KZ Crne Gore. U skladu sa navedenim članom, djeca ne mogu pristati na to da budu predmet trgovine, niti postoji osnova po kojoj lica koja su predmet trgovine mogu pristati na to da budu eksploatisana. Pošto prema zakonu pristanak djeteta nije relevantan, nije potrebno ispitivati da li je dijete dalo pristanak za eksploataciju.

Ipak, to ne oslobađa policijske službenike/ce, državne tužioce/teljke i sudije obaveze da ispituju dijete žrtvu o svim okolnostima vezanim za situaciju u kojoj se nalazilo.

Na osnovu navedenoga, kada je riječ o djeci žrtvama trgovine ljudima, postoji obaveza da se na najširi mogući način tumači riječ "prisiljen" u svjetlu odredbe člana 26 Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

U slučaju kada se utvrdi da je djelo učinjeno od strane djeteta u vezi sa trgovinom ljudima, krivični postupak se neće pokretati ili će se obustaviti ukoliko je već pokrenut.

16. U slučaju pravnosnažnog okončanja pokrenutog postupka u kom je žrtva trgovine ljudima proglašena krivom i kažnjena, treba preispitati mogućnost podnošenja nekog od vanrednih pravnih lijekova, na primjer Zahtjeva za ponavljanje krivičnog postupka, kada se činjenica da je to lice bilo žrtva trgovine ljudima pojavi kao nova okolnost koja ranije nije bila poznata.

